

2. Сенько, Д. С. Основы композиции и цветоведения / Д. С. Сенько. – Минск : Беларусь, 2010. – 189 с.
3. Кошеренкова, О. В. Символика цвета в культуре / О. В. Кошеренкова // Аналитика культурологии. – 2015. – № 2. – С. 156–162.
4. Катлинская, Л. П. Толковый словарь новых слов и значений русского языка / Л. П. Катлинская. – М. : АСТ : Астрель, 2008. – 380 с.
5. Толковый словарь новейших слов и выражений русского языка. – М. : ООО «Дом Славянской книги», 2013. – 960 с.
6. Толковый словарь русского языка конца XX века. Языковые изменения / под ред. Г. Н. Складневской. – СПб. : Изд-во «Фолио-Пресс», 1998. – 700 с.
7. Толковый словарь русского языка начала XXI века. Актуальная лексика / под ред. Г. Н. Складневской. – М. : Эксмо, 2006. – 1136 с.
8. Морковкин, В. В. Большой универсальный словарь русского языка / В. В. Морковкин, Г. Ф. Богачева, Н. М. Луцкая ; под ред. В. В. Морковкина. – М. : АСТ-ПРЕСС КНИГА; Словари XX века, 2016. – 1456 с.
9. Миронова, Л. Н. Цвет в изобразительном искусстве / Л. Н. Миронова. – Минск : Беларусь, 2011. – 151 с.
10. Масевич, А. Ц. Частотное поведение прилагательных цвета в русских поэтических текстах // А. Ц. Масевич, В. П. Захаров // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2019. – Т. 17. – № 1. – С. 21–48.
11. Кезина, С. В. Динамика валентности цветообозначений в истории русского языка / С. В. Кезина, М. Н. Перфилова // Российский гуманитарный журнал. – 2017. – Т. 6. – № 1. – С. 67–78.
12. Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ruscorpora.ru>. – Дата доступа : 28.09.2021.

Abstract. The article considers the colorative adjectives marked in modern dictionaries as part of new stable combinations. The black, white, and red lexemes are most often involved in the formation of ambiguous units. New combinations with this component reflect the realities of the modern world and are formed with the participation of semantic derivation processes. The reinterpretation of a combination or its components is based on the real similarity/adjacency of objects, on the symbolic perception of color, on the combination of these criteria. There are variants of combinations, antonymic pairs.

Keywords: colorative, adjective, new combinations, stable combinations, the Russian language, semantic derivation.

УДК 811.161.3'373'374.72

Н. Я. Кошкіна

ВАРЬЯНТНЫЯ ФРАЗЕААДЗІНКІ

Ў “СЛОЎНІКУ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ” І. І. НАСОВІЧА (1870)

Анотацыя. У артыкуле аналізуюцца варыянтныя фразеалагічныя адзінкі, якія ўвайшлі ў склад “Слоўніка беларускай мовы” Івана Насовіча (1870). Вылучаюцца розныя віды фразеалагічных варыянтаў, прыводзіцца паказальны ілюстрацыйны матэрыял. Робяцца высновы адносна характару фразеалагічнай варыянтнасці, якая служыць паказчыкам пэўнага ўзроўню развіцця тагачаснай моўнай сістэмы.

Ключавыя словы: фразеалагічная адзінка, фразеалагічныя разнавіднасці, варыянтнасць, фразеалагічныя варыянты, фразеалагічная норма.

“Слоўнік беларускай мовы” Івана Насовіча – гэта ўнікальны лексікаграфічны помнік XIX стагоддзя, які да нашых дзён з’яўляецца і неацэнным практычным дапаможнікам, і крыніцай шматлікіх філалагічных даследаванняў. Слоўнік быў высока

атэставаны адразу пасля свайго выхаду у свет, у прыватнасці І. Сразнеўскім, які пісаў: “Толькі пры дапамозе такога слоўніка ... можна пачаць падрабязныя даследаванні складу беларускай мовы”. У “Филологических записках” 1871 г. слоўнік быў названы “наилепшим упрыгожаннем рускай вучонай літаратуры”, а вядомы славіст дарэвалюцыйнага перыяду А. А. Катлярэўскі ахарактарызаваў гэты лексікаграфічны твор як узорную працу (паводле Л. М. Шакуна [1, с. 187]). Ухвальныя рэцэнзіі слоўніку атрымаў ад іншых тагачасных філолагаў: М. М. Шапіры, П. А. Бяссонава, Я. Ф. Карскага. Сучасныя навукоўцы ацэньваюць выданне І. І. Насовіча як выключную з’яву, якая сталася грунтам усёй наступнай беларускай лексікалагічнай і лексікаграфічнай навукі і аказала істотны ўплыў на развіццё ўсходнеславянскай лексікаграфіі. Прычым яго значнасць не вычэрпваецца толькі філалагічнымі аспектамі, а дапаўняецца шырокім культурна-гістарычным сэнсам, бо сваёй працай “Іван Іванавіч Насовіч здолеў паказаць, што сусвет беларусаў бязмерны, а жыццё багатае і разнастайнае, даў магчымасць глыбей даследаваць гэты сусвет, што было немалаважна для развіцця нацыянальнай самасвядомасці” [2, с. 4].

“Слоўнік беларускай мовы” аўтарства беларускага Даля (паводле дэфініцыі І. К. Цішчанкі) за перыяд XX – пачатку XXI стст. шматбакова вывучаны лексікалагамі і гісторыкамі мовы. Найбольш поўныя пералікі даследчых прац, сярод якіх вядучае месца займаюць артыкулы, прысвечаныя “Слоўніку беларускіх гаворак”, удалося адшукаць у прадмове да зборніка матэрыялаў навуковых чытанняў, якія праводзіліся ў 2008 годзе з нагоды 220-годдзя з дня нараджэння І. Насовіча на філалагічным факультэце БДУ тагачаснай кафедрай гісторыі беларускай мовы [3], – 103 пазіцыі, а таксама ў артыкуле В. Мартысюка “Іван Насовіч: бібліяграфія” – 206 пазіцый [4]. Л. М. Шакун у артыкуле “Творчая спадчына І. І. Насовіча ў асвятленні сучаснай навукі” (1990 г.) указвае, што асабліва актыўна навуковыя творы І. Насовіча і слоўнік як асноўная праца пачалі ўключаша ў навуковы разгляд з 1940-х гадоў, і сярод даследчыкаў насавічаўскай спадчыны называе М. Р. Судніка, А. І. Жураўскага, І. І. Крамко, М. Ф. Гуліцкага, І. К. Цішчанку, М. Р. Прыгодзіча, М. Г. Булахаву [1]. Сёння гэты пералік можна дапоўніць шматлікімі прозвішчамі. Так, слоўнік паслужыў факталагічнай крыніцай у артыкулах такіх лінвістаў, як М. В. Абабурка, З. І. Бадзевіч, Ж. Я. Белакурская, Л. Р. Белка, В. М. Галай, І. А. Гапоненка, Л. А. Гелзімін, А. В. Губкіна, С. М. Запрудскі, Я. І. Камароўскі, І. І. Караткевіч (Савіцкая), А. А. Крывіцкі, Л. І. Козыраў, Г. І. Кулеш, В. М. Курцова, І. Я. Лепешаў, М. М. Макарэвіч, У. У. Манько, Т. Л. Памазенка, В. У. Патапава, Д. Д. Паўлавец, А. А. Плотнікава, А. А. Прыгодзіч, М. І. Свістунова, Г. Б. Хіхол, В. К. Шчэрбін, І. Я. Яшкін і інш. У іх працах слоўнік І. Насовіча разглядаецца ў кантэксце станаўлення лексікаграфіі, аналізуецца яго роля ў мова- і нацыятворчасці беларусаў, вывучаюцца прадстаўленні ў ім этнастэрыятыпы, даследуюцца розныя групы лексікі (назвы абрадавага адзення, лексіка афіцыйна-дзелавой сферы, рыбалоўнага промыслу, запазычаныя і тэрміналагічныя адзінкі і г. д.). Цалкам прадказальна і лагічна, што асноўным даследчым аб’ектам пры лінгвістычным вывучэнні “Слоўніка” з’яўляецца найперш змешчаная ў ім лексіка. Аднак, акрамя лексічнага багацця, праца І. Насовіча ўтрымлівае прадстаўнічы фразеалагічны пласт, які звычайна або ігнаруецца ўвогуле, або ў публікацыях толькі канстатуецца наяўнасць прыказак і прымавак у якасці ілюстрацый да рээстравых слоў [5]. Больш падрабязна фразеалогія “Слоўніка беларускай мовы” разгледжана фактычна ў лічаных артыкулах. Найбольш поўна гэтая тэма раскрываецца ў даследаванні І. Я. Лепешава і Г. Б. Хіхол “Фразеалагізмы ў «Слоўніку беларускай мовы» І. І. Насовіча” [6]. Артыкул у асноўным прысвечаны разгляду лексікаграфічнай апрацоўкі фразеалагічнага матэрыялу: у ім аналізуюцца спосабы слоўнікавай падачы, тлумачэнняў значэння і ілюстравання фразеалагізмаў, характар суправаджальных граматычных, культуралагічных і этымалагічных памет. Фразеалагізмы (пераважна парэміялагічнага тыпу) з рээстру слоўніка І. І. Насовіча з’яўляюцца таксама аб’ектам

аналізу ў публікацыі А. М. Муравіцкай “«Слоўнік беларускай мовы» І. І. Насовіча і фальклор”, дзе прыводзяцца прыклады выкарыстання прыказак, у якіх перадаецца народная мудрасць, гумар, духоўны вопыт народа, заснаваны на традыцыйных хрысціянскіх каштоўнасцях [7].

У сваім даследаванні мы паспрабуем звярнуць увагу на такія незакрануты ў ранейшых публікацыях аспект, як выяўленне на матэрыяле “Слоўніка беларускай мовы” І. І. Насовіча спецыфічных адзнак фразеалагічнай нормы беларускай мовы з гістарычнага пункту погляду. Вывучэнне тэндэнцый развіцця фразеалагічнага складу на тым этапе, калі закладваліся нарматыўныя асновы сучаснай беларускай літаратурнай мовы, можна адносіць да адной з найбольш перспектыўных задач беларускай гістарычнай фразеалогіі. Такі аналіз дае магчымасць атрымаць аб’ектыўнае ўяўленне пра вытокі сучаснай фразеалогіі, прасачыць шляхі і заканамернасці яе фарміравання.

Зыходзячы са спецыфікі беларускага нарматворчага працэсу XIX ст., даследаванне нарматыўных з’яў у мове (і фразеалогіі) данага перыяду магчымае амаль выключна ў ходзе вывучэння суадносін паняццяў *норма* і *варыянтнасць*. Прычына ў тым, што для беларускай літаратурнай мовы XIX–пачатку XX ст. гэтыя паняцці не проціпастаўляюцца, бо ў варыянтнасці выразна выступаў стан тагачаснага моўнага дынамічнага развіцця [8, с. 14] і “менавіта ў межах варыянтнага поля адбываліся найважнейшыя працэсы, звязаныя з пачатковым перыядам станаўлення і развіцця новай беларускай літаратурнай мовы, з выпрацоўкай функцыянальных стыляў і нацыянальных нормаў” [8, с. 3]. Адпаведна асноўная ўвага ў артыкуле будзе сканцэнтраваная на вывучэнні варыянтных фразеалагічных намінацый у слоўніку І. І. Насовіча. Фразеалагічнымі варыянтамі будуць лічыцца адзінкі, якія, маючы аднолькавы сэнс, у структурных адносінах паказваюць мінімальную розніцу, часам у выглядзе аднаго кампанента [9, с. 161].

У цэлым, як сцвярджаюць даследчыкі, у “Слоўніку беларускай мовы” І. І. Насовіча налічваецца каля 3 тысяч фразеалагізмаў, большасць з якіх уяўляюць адзінкі парэміялагічнага тыпу (прыказкі і прымаўкі), уведзеныя ў ілюстрацыйную частку слоўнікавых артыкулаў [6]. Факталагічная база нашага даследавання ўключае прыкладна 10 % ад гэтай колькасці.

Лічым патрэбным адзначыць, што парэміі і ўласна фразеалагізмы, маючы пэўныя ідэнтычныя рысы (напрыклад, вобразнасць і спосаб фарміравання значэння ў выніку пераносу прамога значэння свабоднага словазлучэння), у цэлым адносяцца да розных тыпаў устойлівых спалучэнняў, што не дазваляе цалкам іх атаясамліваць. Аднак для нашага даследавання істотна тое, што і парэміі, і ўласна фразеалагізмы характарызуюцца семантычнай нераскладальнасцю, устойлівасцю і ўяўляюць сабой своеасаблівы згорнуты тэкст. У межах артыкула мы будзем прытрымлівацца так званага шырокага разумення фразеалогіі, згодна з якім парэміі ўключаюцца ў фразеалагічную сістэму, і прымяняць аналагічныя прыёмы аналізу для парэмій і ўласна фразеалагізмаў. Як універсальная агульная назва для абодвух разнавіднасцей устойлівых спалучэнняў будзе выкарыстоўвацца тэрміналагічнае спалучэнне “фразеалагічная адзінка” (скарочана – ФА).

Паводле адабранага нам матэрыялу, варыянтныя фразеалагізмы прадстаўлены такімі разнавіднасцямі:

Фанетычныя фразеалагічныя варыянты, якія адрозніваюцца гукавым складам аднаго з кампанентаў. У прыватнасці, І. І. Насовіч указвае на магчымае альтэрнатыўнае ўжыванне дзвюх акцэнталагічных версій саюза *ажно* ў складзе фразеалагізма: АЖНО і АЖНО́, союзь. Такі што дае. *Ударився головою, ажно искры съ вочь посыпались.*

Словаўтваральныя варыянты, якія адрозніваюцца адзін ад другога словаўтваральнай структурай аднаго з фразеалагічных кампанентаў. У “Слоўніку”, напрыклад, зафіксаваныя ФА з варыянтнымі суфіксальнымі формамі:

• ЗАКУСАЦЬ. Кусать, прикусывать. *Закусай, закуси свой языкъ*; (перен. значить *Придерживай, удержи свой языкъ*);

ЗАКУСЫВАЦЬ. То же, что Закусаць. Прикусывать. *Не говори лишняго; закусывай свой языкъ*.

• СТОВБНЁМЪ, нарѣч. 1) Подобно столбу, неподвижно. *Стовбнѣмъ вочи стали*. 2) Остолбенѣвши. *Стовбнѣмъ ставъ и вочи вылупивъ*;

СТОВПОМЪ, въ знач. нарѣч. То же, что Стовбнѣмъ въ обоихъ знач. *Стовпомъ вочи поставивъ. Кабъ ты стовпомъ ставъ!*

Адзначаны таксама варыянты ФА, кампаненты якіх уяўляюць вынікі дзеяння розных словаўтваральных спосабаў, у прыватнасці прыставачнага і спосабу рэдуплікацыі:

ВВѢКИ, нар. Вѣчно, при отриц. никогда. *Ввѣки того не будзець*.

ВВѢКЪ-ВѢКОВЪ, нар. То же, что Ввѣки. *Ввѣкъ-вѣковъ того не было и не будзець*.

Марфалагічныя варыянты – разнавіднасці фразеалагізмаў, якія маюць розныя склонавыя, асабовыя, лікавыя і іншыя формы аднаго ці двух кампанентаў, – у нашым матэрыяле не адзначаны.

Найбольш шырока прадстаўленымі ў “Слоўніку” І. І. Насовіча з’яўляюцца лексічныя варыянты ФА, якія адрозніваюцца адным з кампанентаў, пры гэтым захоўваецца рознаўзроўневая тоеснасць і агульнае значэнне фразеалагічных адзінак, а адрозныя кампаненты выступаюць як цалкам узаемазамяняльныя. Прывядзем некалькі прыкладаў такіх варыянтных радоў.

Так, у аналізуемай лексікаграфічнай крыніцы паказальным з’яўляецца ланцужок варыянтаў фразеалагізма са значэннямі ‘пачынацца’, ‘пачынаць разумець сапраўднае становішча чаго-н.’. Зафіксаваны адзінкі з варыянтнымі дзеясловамі ў складзе фразеалагізма (*процери, пролуни*), а таксама цэлы шэраг адрозных словаўжыванняў для абазначэння паняцця ‘вочы чалавека’ (*бакулы, баньки, бачелки, болонки, бѣлки, бѣльмы, вочки, зерки, ляльки, щелки, ямки*):

БАКУЛЫ. Глаза. Говорится шутливо или презрительно. *Пролуни свое бакулы* (заўважым, што з усіх значэнняў лексем, прадстаўленых у “Слоўніку” І. І. Насовіча, у артыкуле падаюцца толькі тыя, якія адносяцца да прадмета разгляду).

БАНЬКИ. перен. Глаза. *Протри свое баньки, кабъ видѣли лѣни*.

БАЧЕЛКИ. Глаза: говорится презрительно. *Пролуни свое бачелки*.

БОЛОНКА. перен. Глаза. *Протри свое болонки, коли не бачишь*.

БѢЛКИ. перен. Глаза, говорится презрительно, какъ и Бѣльмы. *Пролуни свое бѣлки, дакъ и ѳвидишь*.

БѢЛЬМЫ. Говорится укоризненно. Глаза. *Ци пролунивъ только бѣльмы, заразъ и ѣсць давай*.

ЗЕРКИ. Глаза. *Только пролунивъ зерки, да ѳ за хлѣбъ, не помолившись Богу*.

ЛЯЛЬКИ. перен. Глаза. *Протри свое ляльки, дакъ и ѳвидишь*.

ЩЕЛКИ. перен. Глаза. *Только щелки пролунивъ, а ужо дай ему ѣсць*.

ЯМКИ. перен. Глаза, говорится презрительно. *Пролуни ты свое ямки. Ци тобѣ ямки залепило, што ты не бачишь?*

Фразеалагічны варыянт гэтай ФА са словам *вочы* адзначаны ў артыкуле, прысвечаным лексеме *ранні*: РАННІЙ, прил. Рано встающій отъ сна. *Ранняя птушечка носикъ церебишь, а позняя вочки процираецъ*.

Лексічныя варыянты ў “Слоўніку” таксама маюць наступныя ФА:

• Для перадачы значэння ‘надакучваць папрокамі, здзеклівымі словамі’:

ВЫБИРАЦЬ ВОЧИ. Надоѣдать насмѣшками. *За себе мнѣ выбираюць, выбрали вочи*.

ВЫПСТРИКИВАЦЬ. Ставить на видъ; колоть глаза упреками. *Усѣ выпстрикиваецъ мнѣ вочи моею неўдачею. Выпстрикавъ вочи ему невѣстою*.

• Для перадачы значэння ‘пра стан змучанасці чым-н., затлумленасці’:

ЗАГЛОМОЖЖОНЬ. Затемненный. *Моя голова загломожжона розными тол-ками вашими.*

ЗАКЛУМЛЕНЬ. Одурѣлый. *Моя голова заклумлена вашимъ крикомъ.*

ЗАПЛУТАНЬ. Омраченный. *Ходзиць, якъ заплутаный. Заплутаная голова твоя!*

ЗАТУМАНЕНЬ. Омраченный. *Моя голова отъ себе, отъ говорокъ твоихъ за-туманена.*

МОРОЧЕНЬ. Омраченный. *Мороченая твоя голова, куды ты лѣзишь?*

• Для перадачы значэння ‘пачаць дрэнна бачыць, аслабець зрокам’:

ПРИГЛѢДЗИЦЬ. Ослабѣть зрѣніемъ. *Вочи мое пригледзились ужо.*

ПРИСЛѢПИЦЬ. Притупить зрѣніе. *Вочи прислѣпивъ, глѣдзючи, ци скоро ты пригдѣйшь.*

• Для перадачы значэння ‘міжвольна выказаць нешта патаемнае; прагаварыцца’:

ВЫБУРКНУЦЬ. Высказать что либо тайное, или неприятное. *Выбуркнешъ часомъ слово, потымъ не вернешъ.*

ВЫХАВКНУЦЬ. перен. Неосторожно высказать тайну. *Выхавкнувъ слово, уже не вернешъ.*

БУРКАЦЬ. въ знач. дѣйств. Сказать. Буркнуць грубое слово. *Буркнувъ слово, да ужо не вернешъ.*

ВЫМОВЛЕНЬ, прич. стр. отъ д. глагола Вымовиць. Выговоренный. *Вымове-наго слова не вернешъ.*

• Для перадачы значэння ‘пра нешта складанае, цяжкае для выканання’:

ЛАТВО, нар. въ знач. безл. Удобно. *Латво сказаць, да не латво здѣлаць.* (Погов.)

ЛѢГКО, нар. Легко, можно. *Сказаць-то гето лѣгко, да не здѣлаць!*

ЛЪГА, гл. безл. Легко, лѣзя, можно. *Сказаць-то лѣга, да якъ-то здѣлаць?*

Для разумення нарматыўнай эвалюцыі паказальным можа быць аналіз таго, якія з варыянтаў, прадстаўленых у “Слоўніку” І. І. Насовіча, захавалі ўжывальнасць у фразеалагічнай сістэме сучаснай беларускай мовы. Для такога параўнання быў выкарыстаны двухтомны “Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы” І. Я. Лепешава [10], які на сённяшні дзень з’яўляецца найбольш поўным нармалізаваным зборам сучаснага беларускага фразеалагічнага матэрыялу. Згодна з данымі гэтага выдання, на сённяшні дзень ужывальнымі з’яўляюцца наступныя ФА, суадносныя са згаданымі фразеалагізмамі са “Слоўніка” І. І. Насовіча:

– *праціраць (працерці) вочы; развязаць (развязаць) вочы; адкрываць вочы* – ‘дапамагаць зразумець сапраўднае становішча, рабіць відавочнай праўду аб чым-, кім-н.’; ‘дапамагаць зразумець сапраўднае становішча, прасвятляць каго-н. палітычна, духоўна і пад.’;

– *выбіраць вочы* – ‘вельмі здэкліва дакараць’;

– *замарочаная галава* – ‘пра стан таго, хто не можа разумна разважаць’. Акрамя таго, шэраг фразеалагізмаў прэзентуе адпаведны працэс: *адурывць, (задурывць, затлуміць, надурывць) галаву* – ‘страшэнна надакучыць чым-н.; заблытаць каго-н., пазбавіць здольнасці разумна разважаць’;

– *лѣгка сказаць* – ‘ужываецца, каб падкрэсліць асабліваю важнасць, складанасць, цяжкасць чаго-н.’.

У цэлым аналіз прэзентатыўнай выбаркі фразеалагічных адзінак са “Слоўніка беларускай мовы” І. І. Насовіча паказаў надзвычай багатую варыянтнасць у фразеалагічнай сістэме беларускай мовы XIX ст. Разнастайнасць спосабаў перадачы інфармацыі, закадаванай у фразеалагічных адзінках, можна лічыць станоўчай адзнакай, якая характарызуе высокі ментальны ўзровень пэўнага этнасу і ўзровень развіцця адпаведнай моўнай сістэмы. У дачыненні нарматыўнага станаўлення наяўнасць вялікай колькасці альтэрнатыўных фразеаварыянтаў сведчыць, што “з усіх этапаў моўнага планавання корпуса (выбар нормы, кадыфікацыя, устанаўленне кадыфікаванай нормы,

удасканаленне і далейшая распрацоўка) перыяд XIX–пачатку XX ст. у беларускай літаратурнай мове быў часам выбару нормы (normselection)” [11, с. 30]. На пазнейшых этапах моўнай гісторыі з агульнай фразеалагічнай базы, адлюстраванай у “Слоўніку” І. І. Насовіча, былі селектыўна адабраны і замацаваны ў сучаснай фразеалогіі найбольш жыццяздольныя адзінкі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Шакун, Л. М. Творчая спадчына І. І. Насовіча ў асвятленні лінгвістычнай навукі / Л. М. Шакун // Карані роднай мовы : выбраныя працы па гісторыі беларускай мовы. – Мінск, 2001. – С. 185–193.
2. Гедзімін, Л. А. Иван Насовіч – чалавек-загадка / Л. А. Гедзімін // Спадчына Івана Насовіча і беларускае мовазнаўства : матэрыялы навуковых чытанняў, прысвечаных 220-годдзю з дня нараджэння І. І. Насовіча. – Мінск : ВТАА “Права і эканоміка”, 2008. – С. 3–15.
3. Спадчына Івана Насовіча і беларускае мовазнаўства : матэрыялы навуковых чытанняў, прысвечаных 220-годдзю з дня нараджэння Івана Насовіча (18 лютага 2008 года, г. Мінск) / адк. рэд. М. Р. Прыгодзіч; Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. – Мінск : Права і эканоміка, 2008. – 116 с.
4. Мартысюк, Вячаслаў. Иван Насовіч: бібліяграфія / Вячаслаў Мартысюк [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://belarus.github.io/Slouniki-Nasovic/art4.html>. – Дата доступу : 07.09.2021.
5. Лепешаў, І. Я. Насовіч – славыты лексікограф і фалькларыст / І. Я. Лепешаў // Наша слова. – № 40 (1139), 2 кастрычніка 2013 г.
6. Лепешаў, І. Я. Фразеалагізмы ў «Слоўніку беларускай мовы» І. І. Насовіча / І. Я. Лепешаў, Г. Б. Хіхол // Весці АН БССР. Серыя грамадскіх навук. – 1989. – № 2. – С. 99–105.
7. Муравіцкая, А. М. «Слоўнік беларускай мовы» І. І. Насовіча і фальклор / А. М. Муравіцкая // Фальклор і сучасная культура : матэрыялы III Міжнар. навук.-практ. канф., 21–22 крас. 2011 г., Мінск : У 2 ч. Ч. 1 / рэдкал. : І. С. Роўда [і інш.]. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2011. – С. 189–190.
8. Мова “Нашай Нівы” (1906–1915). Варыянтнасць. Сінанімія / пад рэд. д-ра філ. навук, праф. В. П. Лемцюговай. – Мінск : Беларуская навука, 2005. – 303 с.
9. Сеидова, Н. О разграничении синонимии и вариативности в области фразеологических единиц / Н. Сеидова // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. – Серія «Філологічныя навукі». – 2015. – № 1 (9). – С. 160–163. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://phil.dnup.edu.ua/images/PDF/2015/1/24.pdf>. – Дата доступу : 10.02.2021.
10. Лепешаў, І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы / І. Я. Лепешаў. – У 2 т. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 1993. – Т. 1. – 590 с.; Т. 2. – 607 с.
11. Гапоненка, І. А. Спецыфіка нормы беларускай літаратурнай мовы XIX–пачатку XX ст. / І. А. Гапоненка // Веснік БДУ. – Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагагіка. – 2012. – № 3. – С. 25–32.

Abstract. In the article the variable phraseological units that were included in the “Dictionary of the Belarusian language” by Ivan Nasovich (1870) are analyzed. There have been found out different types of phraseological variants are specified, a demonstrative illustrative material is given. Conclusions are drawn about the nature of phraseological variability, which serves as an indicator of a certain level of development of the language system of that time.

Keywords: phraseological unit, phraseological varieties, variance, phraseological variants; phraseological norm.

УДК 811.163.6’373

Е. Kržišnik